

УДК 94(438):(476)

Петров А. М.,
здобувач кафедри політології
філософського факультету, Київський
національний університет ім. Тараса Шевченка
(Україна, Київ), kosenko.dv@gmail.com

Методологія дослідження кризових явищ суспільно-політичних модернізацій

Досліджено поняття «Криза» з позиції якісної характеристики стану (змін) політичної системи суспільства. Розглянуто деякі методологічні підходи до дослідження кризових явищ в умовах суспільно-політичної модернізації. Вивчено генезу поняття «криза». Доведено що криза це переломний момент у функціонуванні системи, у процесі якого вона піддається впливу ззовні чи зсередини.

Ключові слова: криза, теорії кризи, методи дослідження кризових явищ, політична криза.

Криза є багатограним, всеохоплюючим і всепронизуючим явищем, що знаходить відображення в усіх сферах життєдіяльності людини: політиці, мистецтві, науці, в міжособистісних, трудових, міждержавних відносинах. Набуваючи різних форм, кризові явища є супутниками як природних, так і суспільних процесів, значною мірою визначають характер їхнього розвитку та впливають на кінцевий результат. Універсальність, велика кількість змістовних відображень інтерпретації і сутнісних характеристик поняття кризи зумовлює його широке застосування у різних сферах суспільного життя, тому є об'єктом дослідження ряду наукових галузей.

Таким чином, на сьогодні в політичній науці не сформовано однозначного підходу до розуміння сутності кризи. З одного боку, криза розглядається як найвища точка (переломний момент) розвитку конфлікту, а з іншого – як довготривалий процес, який є набагато ширшим за конфлікт. Таке двоєке розуміння кризи як явища, пояснюється різними підходами, що застосовуються до її вивчення. Крім того, нині триває процес виокремлення науки кризології як міждисциплінарної галузі наукового знання. Різність підходів зумовлює і сам процес вивчення, дослідження та фіксації кризи як факту. Зокрема, частина дослідників вважає, що кризу можна зафіксувати лише за її наслідками, після того як вона відбулась. Відповідно і визначення її типу та інших характеристик стає можливим тільки після встановлення її наслідків, до яких більшість дослідників відносять об'єкт, який зазнав певних змін. Залежно від типу змін, яких зазнав об'єкт: відновив стабільність, залишився обмежено функціональним, трансформувався, змінив декілька важливих характеристик одночасно зі збереженням головних, зазнав розпаду.

Важливим моментом, що стосується трансформації в контексті процесу модернізації процесів є зміна політичного режиму в напрямі демократії або у зворотному – до авторитаризму та тоталітаризму.

З іншої сторони, частина дослідників, яка підходить до розуміння кризи як певної поворотної точки обґрунтовує можливість діагностування кризи та її мовної фіксації у певний момент, вже зараз як невідворотність, визначений напрям змін.

Оскільки, сфера політичного є багаторівневою системою то важливим є питання можливості взаємодії кризових явищ в її різних підсистемах та інститутах. В

синергетичній парадигмі дослідження політичної системи досить широко використовується поняття хвиль. Зокрема, аналіз політичної системи в рамках синергетичного підходу передбачає її розвиток як хвилеподібного процесу та запропонована С. Хантінгтоном теорія хвиль демократії, а також теорія довгих хвиль М. Кондратьєва [7, с. 26].

Отже можна стверджувати що поняття хвиль у синергетичному підході відносно криз різних типів є одним із базових. Для процесів політичної модернізації більшості суспільств характерні прискорення та сповільнення, які схематично зображуються у вигляді хвиль, що мають власну амплітуду у кожному конкретному випадку. Власне поняття хвиль у дослідженні криз важливе для розуміння можливості їх взаємодії шляхом виникнення такого, явища взаємодії, як резонанс. Який в політичній сфері передбачає виникнення кумулятивного ефекту: поступове накопичення факторів кризи, які за рахунок інтеграції в єдине ціле збільшують власну ефективність та їх подальший вибух.

За визначенням запропонованим російським дослідником А. Венгеровим резонанс в політиці – це накладення одного типу кризи на інший, посилення їх інтенсивності, накладення політичних процесів з однаковою направленістю, протягування до соціальних акторів різних політичних партій.

Крім того, кризовий резонанс може посилюватись за рахунок одночасної та глибокої взаємодії внутрішніх та зовнішніх факторів кризи в політичній та економічній системах [13].

Однією з характерних особливостей політичної кризи є те що вона може розвиватись одночасно на двох рівнях глобальному та локальному рівнях.

Характерними ознаками кризи за А. Венгеровим є: виникнення двовладдя, руйнування вертикально-ієрархічних структур влади, боротьба між гілками влади, боротьба за владу центральних органів влади та місцевих, боротьба політичних лідерів за владу.

Російський дослідник О. Рогозян у відповідності співвідношення до часу виникнення та можливостей з подолання виокремлює три типи криз:

1. Неочікувана криза, характеризується відсутністю часу на дослідження та планування.

2. Криза що утворюється, наявний час для дослідження та планування.

3. Постійна криза, характеризується тривалим періодом перебігу незалежно від засобів з її вирішення.

Ще однією типологією криз є підхід заснований на характері впливу кризи на політичну систему суспільства. Відповідно до якого виокремлюють:

Внутрішньо системний,

Міжсистемний, між двома різними політичними системами;

Над системний.

Американський дослідник О. Лербінгерг здійснив типологію криз в залежності від причини їх виникнення та виокремлює:

Природні кризи, що пов'язані з стихійними лихами.

Техногенні кризи, викликані застосуванням технологічних новинок у промисловості.

Конфронтаційні кризи викликані невдоволенням окремих чи спільнот людей з метою тиску на владу для врахування власних потреб.

Кризи поведінки зі злими намірами пов'язані з кримінальною та терористичною діяльністю певних груп по відношенню до влади чи країни в цілому з метою її дестабілізації чи знищення.

Кризи в результаті обману відбуваються в результаті приховування чи викривлення істинних намірів, діяльності чи цілей влади.

Кризи спотворених цінностей управління виникає в результаті діяльності влади з досягнення короткотермінових цілей та нехтування інтересами суспільства.

Кризи неправомірної поведінки влади викликаються не тільки за рахунок викривлення цінностей, але й умисною незаконною та аморальною поведінкою.

У середовищі політичної взаємодії завжди існують точки дотику акторів внаслідок чого виникають певні мотиви прийняття політичних рішень. Таким чином політичний процес безпосередньо пов'язаний з лінійним алгоритмом прийняття суспільно важливих політичних рішень у процесі циклічного розвитку, які зумовили більшість досягнень у розвитку суспільства. Оскільки від активності усвідомлення проблеми залежить результат прийнятих політичних рішень проблема їх ефективності у період кризи набуває особливого значення.

Російський дослідник В. Богданов в рамках свого підходу, беручи за основу розподілу виокремлює два типи криз диз'юнктивні, що розділяють систему, та кон'югаційні, що її об'єднують [3, с. 4].

Сучасний дослідник А. Пригожин додатково виокремлює як тип кризи політичну катастрофу, як такий що вирізняється глибиною перетворень та відносно швидким розвитком у часі [16, с. 114].

Російська дослідниця А. Глухова зауважує на особливості урядової кризи, що часто пов'язана з конфліктом законодавчої та виконавчої гілок влади.

Парламентська криза зумовлена боротьбою фракцій, політичних об'єднань та депутатських груп у вищому законодавчому органі.

Конституційна криза пов'язана з відсутністю або низьким рівнем легітимності та дієздатності основних нормативно-правових актів у суспільстві.

Загальнонаціональна криза охоплює всю політичну систему суспільства.

Російський дослідник А. Дегтярев використовує політичні відносини для класифікації криз. Зокрема він виокремлює:

кризу ідентичності, яка полягає у зміні базових політичних цінностей;

кризу легітимності, яка пов'язана з втратою політичними інститутами підтримки зі сторони населення;

кризу проникнення, яка обумовлена неефективністю діяльності політичних інститутів з виконання власних функцій;

кризу розподілу, що ґрунтується на дефіциті та несправедливому способі розподілу спільних ресурсів між різними верствами населення [6].

Російські дослідники В. Сергеев і К. Сергеев запропонували виокремлення когнітивної кризи, яка виникає за умов коли накопичення ієрархічною структурою досвіду політичної влади не затне забезпечити її відтворення [18, с. 18]. Цей тип політичної кризи характерний для традиційного типу легітимності влади.

В ході організації системи прийняття політичних рішень для виходу з політичної кризи головною

складовою політичної взаємодії є компроміс, як провідний фактор стабільності рішення. Однією з головних вимог політичного компромісу є відсутність можливості ухилитися від його умов та право на критику таких відхилень, а головними умовами є визнання позицій сторін протиборства з певної проблеми [15, с. 161–162].

Зокрема компроміс визначається як згода на основі взаємних поступок між представниками різних, протилежних інтересів, думок та поглядів. Оскільки об'єктивною стороною політичного компромісу є непрямолінійний хід розвитку суспільно-політичних процесів, то компроміси є невід'ємним засобом досягнення частинами того, що не може бути досягнуто відразу в цілому.

Досягнення компромісу характеризується шляхом визначення рівноваги, балансу сил, дій, інтересів за високого рівня автономності сторін.

Однією з особливостей парламентських та урядових криз є те, що вони можуть поглиблюватись за рахунок їх розширення з національного рівня на регіональний та міжнародний. (Приклад нездатність створити уряд проєвропейських партій, знижує рівень їх підтримки серед населення що погіршує в майбутньому перспективи євроінтеграції та підриває довіру до влади країни на міжнародній арені).

Отже, результатом державної кризи за виключенням деяких поодиноких успішних реформ виступає руйнування держави.

Таким чином, аналізуючи політичну кризу як об'єкт політичного дослідження, застосовуємо сформований комплекс підходів, який можна модифікувати залежно від типу кризи та прогнозу її розвитку в політичному часі. Тому методологія дослідження політичної кризи може мати таку послідовність:

1) на етапі аналізу виникнення політичної кризи необхідно проаналізувати причини, джерела, індикатори та симптоми політичної кризи, використовуючи синергетичний, системний, інституційний та структурно-функціональний підходи;

2) наступним етапом є моделювання наявної або можливої кризи та прогнозів її подальшого розвитку. За результатами типології визначається перелік необхідних засобів для попередження, подолання або антикризового менеджменту;

3) у процесі ескалації політичної кризи, яка не набула розповсюдження на інші сфери людської діяльності, необхідно застосовувати синтетичні підходи до аналізу політичних явищ з використанням методології суспільних наук (соціологічної, соціально-психологічної, економічної). Залежно від ключових факторів, що впливають на політичну кризу можна використовувати організаційний, інституційний, нормативний та поведінковий підходи.

Під поняттям криза мається на увазі криза у політичній сфері суспільного життя, яке у даній роботі є тотожним політичній кризі і є якісною характеристикою стану(змін) політичної системи суспільства.

Список використаних джерел

1. Алмонд Г. Сравнительная политология сегодня. Мировой обзор [Текст] / Г. Алмонд, Дж. Пауэлл, К. Стром, Р. Далтон. – М.: Аспект Пресс, 2002. – 537 с.

2. Архашастра, или Наука о политике – М., Л.: Изд-во АН СССР, 1959. – 802 с.
3. Богданов А. А. Всеобщая организационная наука. 3-е изд. – М.; Л.: Книга, 1999. – Ч.1. – 300 с.
4. Дидье Д. М. Анализ теоретических подходов к понятию кризиса в социально-экономической системе [Текст] / Д. М. Дидье // Экономическая наука и практика: материалы II междунар. науч. конф. (г. Чита, февраль 2013 г.). – Чита: Издательство «Молодой ученый», 2013. – С.1–4.
5. Доган М. Эрозия доверия в развитых демократиях [Текст] / М. Доган // Мировая экономика и международные отношения. – 1999. – №5. – С.85–93.
6. Дробышева О. О. Поняття, стадії та особливості криз у процесі управління промисловими підприємствами / О. О. Дробышева // Економіка промисловості. – 2009. – №4. – С.157–162. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econpr_2009_4_26
7. Кондратьев Н. Д. Проблемы экономической динамики / Редкол.: Л. И. Абалкин (отв. ред.) и др.; Ин-т экономики АН СССР. – М.: Экономика, 1989.
8. Конфуций Лунь Юй. – М.: Издательство АСТ, 2010. – 416 с.
9. Косенко Д. В. Институціалізація сфери політичної відкритості в процесі демократичних трансформацій / Д. В. Косенко // Гуманітарні студії. Зб. наук. праць. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2015. – Вип.26. – С.142–148.
10. Косенко Д. В. Концепція раціональності як платформа для суспільно-політичних інновацій / Д. В. Косенко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія, 2014. – Вип.3 (117). – С.33–35.
11. Косенко Д. В. Рационализация политической власти демократических обществ в теории коммуникативного действия Юргена Хабермаса / Д. В. Косенко // Вестник Российского университета дружбы народов: Серия политология – М.: ИПК РУДН, 2013. – Вып.4. – С.98–106.
12. Косенко Д. В. Рационализация политической власти как платформа для общественных инноваций в постнациональном государстве / Д. В. Косенко // Молодой ученый. Ежемесячный научный журнал. – Казань: ООО «Издательский дом Молодой ученый». – 2014. – №12 (71). – С.336–339.
13. Пантин В. И., Лапкин В. В. Философия исторического прогнозирования: Ритмы истории и перспективы мирового развития в первой половине XXI века / В. И. Пантин, В. В. Лапкин. – Дубна: ООО «Феникс+», 2006. – 448 с.
14. Парсонс Т. Система современных обществ [Текст] / Т. Парсонс; пер. с англ. Л. А. Седова, А. Д. Ковалева. – М.: Аспект-Пресс, 1998. – 270 с.
15. Поппер К. Р. Відкрите суспільство та його вороги [Текст] / К. Р. Поппер; пер. з англ. О. Коваленка – К.: Основи, 1994. – Т.1. – 444 с.
16. Поппер К. Р. Відкрите суспільство та його вороги [Текст] / К. Р. Поппер; пер. з англ. О. Буценка. – К.: Основи, 1994. – Т.2. – 494 с.
17. Рогозян О. В. Антикризисный PR: понятие и типология кризисов/ Олег Владимирович Рогозян // Человек. Сообщество. Управление. – Краснодар, 2001. – №3. – С.89–98.
18. Селезнев М. А. Социальная революция (методологические проблемы). – М.: МГУ, 1971. – 348 с.
19. Ставченко С. В. Криза як об'єкт політичного дослідження // Вісник Дніпропетровського університету. – 2008. – С.276–281
20. Шморгун Л. Г. Менеджмент організацій: Навч. посіб. / Л. Г. Шморгун. – К.: Знання, 2010. – 452 с.
21. Штомпка П. Социология социальных изменений [Текст] / П. Штомпка; пер. с англ. под ред. В. А. Ядова. – М.: Аспект Пресс, 1996. – 416 с.
22. Flanagan S. Models and Methods of Analysis [Text] / S. Flanagan, G. Almond // Crisis, Choice and Change. – Boston, 1973. – P.43–102.
23. Hermann C. F. (1963). Some consequences of crisis which limit the viability of organizations. Administrative Science Quarterly, 8, 61–82.
24. Seeger M. W., Sellnow T. L., & Ulmer R. R. (2003). Communication and organizational crisis. Westport, CT: Greenwood Publishing Group.
25. Svensson P. Stability, Crisis and Breakdown: Some Notes on the Concept of Crisis in Political Analysis / P. Svensson // Scandinavian Political Studies. – 1986. – Bind 9 (New Series). – №2. – P.129–139.
26. Venette S. J. (2003). Risk communication in a High Reliability Organization: APHIS PPQ's inclusion of risk in decision making. Ann Arbor, MI: UMI Proquest Information and Learning.
27. Zimmermann E. Crises and Crises Outcomes: Towards a New Synthetic Approach [Text] / E. Zimmermann // European of Political Research. – 1979. – №7. – P.67–115.

References

1. Almond G. Sravnitel'naja politologija segodnja. Mirovoj obzor [Tekst] / G. Almond, Dzh. Paujell, K. Strom, R. Dalton. – М.: Aspekt Press, 2002. – 537 s.
2. Arhashastra, ili Nauka o politike – М., Л.: Izd-vo AN SSSR, 1959. – 802 s.
3. Bogdanov A. A. Vseobshhaja organizacionnaja nauka. 3-e izd. – М.; Л.: Kniga, 1999. – Ch.1. – 300 s.
4. Did'e D. M. Analiz teoreticheskikh podhodov k ponjatiju krizisa v social'no-jekonomicheskoy sisteme [Tekst] / D. M. Did'e // Jekonomicheskaja nauka i praktika: materialy II mezhdunar. nauch. konf. (g. Chita, fevral' 2013 g.). – Chita: Izdatel'stvo «Molodoy uchenyj», 2013. – S.1–4.
5. Dogan M. Jerozija doverija v razvityh demokratijah [Tekst] / M. Dogan // Mirovaja jekonomika i mezhdunarodnye otnoshenija. – 1999. – №5. – S.85–93.
6. Drobysheva O. O. Ponjattja, stadii' ta osoblyvosti kryz u procesi upravlinnja promyslovymy pidpryjemstvamy / O. O. Drobysheva // Ekonomika promyslovosti. – 2009. – №4. – S.157–162. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econpr_2009_4_26
7. Kondrat'ev N. D. Problemy jekonomicheskoy dinamiki / Redkol.: L. I. Abalkin (otv. red.) i dr.; In-t jekonomiki AN SSSR. – М.: Jekonomika, 1989.
8. Konfucij Lun' Juj. – М.: Izdatel'stvo AST, 2010. – 416 s.
9. Kosenko D. V. Instytucializacija sfery politychnoi' vidkrytosti v procesi demokratychnyh transformacij / D. V. Kosenko // Gumanitari studii'. Zb. nauk. prac'. – К.: VPC «Kyj'vs'kyj universytet», 2015. – Vyp.26. – S.142–148.
10. Kosenko D. V. Koncepcija racional'nosti jak platforma dlja suspil'no-politychnyh innovacij / D. V. Kosenko // Visnyk Kyj'vs'kogo nacional'nogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Filosofija. Politologija, 2014. – Vyp.3 (117). – S.33–35.
11. Kosenko D. V. Racionalizacija politicheskoy vlasti demokraticeskikh obshhestv v teorii kommunikativnogo dejstvija Jurgena Habermasa / D. V. Kosenko // Vestnik Rossijskogo universiteta družby narodov: Serija politologija – М.: IPK RUDN, 2013. – Vyp.4. – S.98–106.
12. Kosenko D. V. Racionalizacija politicheskoy vlasti kak platforma dlja obshhestvennyh innovacij v postnacional'nom gosudarstve / D. V. Kosenko // Molodoy uchenyj. Ezhemesjachnyj nauchnyj zhurnal. – Kazan': ООО «Izdatel'skij dom Molodoy uchenyj». – 2014. – №12 (71). – S.336–339.
13. Pantin V. I., Lapkin V. V. Filosofija istoricheskogo prognozirovanija: Ritmy istorii i perspektivy mirovogo razvitiya v pervoj polovine XXI veka / V. I. Pantin, V. V. Lapkin. – Dubna: ООО «Feniks+», 2006. – 448 s.
14. Parsons T. Sistema sovremennyh obshhestv [Tekst] / T. Parsons; per. s angl. L. A. Sedova, A. D. Kovaleva. – М.: Aspekt-Press, 1998. – 270 s.
15. Popper K. R. Vidkryte suspil'stvo ta jogo vorogy [Tekst] / K. R. Popper; per. z angl. O. Kovalenka – К.: Osnovy, 1994. – T.1. – 444 s.
16. Popper K. R. Vidkryte suspil'stvo ta jogo vorogy [Tekst] / K. R. Popper; per. z angl. O. Buceuka. – К.: Osnovy, 1994. – T.2. – 494 s.
17. Rogozjan O. V. Antikrizisnyj PR: ponjatje i tipologija krizisov/ Oleg Vladimirovich Rogozjan // Chelovek. Soobshhestvo. Upravlenie. – Krasnodar, 2001. – №3. – S.89–98.
18. Seleznev M. A. Social'naja revolucija (metodologicheskie problemy). – М.: MGU, 1971. – 348 s.
19. Stavchenko S. V. Kryza jak ob'jekt politychnogo doslidzhennja // Visnyk Dnipropetrovs'kogo universytetu. – 2008. – S.276–281
20. Shmorgun L. G. Menedzhment organizacij: Navch. posib. / L. G. Shmorgun. – К.: Znannja, 2010. – 452 s.
21. Shtompka P. Sociologija social'nyh izmenenij [Tekst] / P. Shtompka; per. s angl. pod red. V. A. Jadova. – М.: Aspekt Press, 1996. – 416 s.

22. Flanagan S. Models and Methods of Analysis [Text] / S. Flanagan, G. Almond // Crisis, Choice and Change. – Boston, 1973. – P.43–102.

23. Hermann C. F. (1963). Some consequences of crisis which limit the viability of organizations. Administrative Science Quarterly, 8, 61–82.

24. Seeger M. W., Sellnow T. L., & Ulmer R. R. (2003). Communication and organizational crisis. Westport, CT: Greenwood Publishing Group.

25. Svensson P. Stability, Crisis and Breakdown: Some Notes on the Concept of Crisis in Political Analysis / P. Svensson // Scandinavian Political Studies. – 1986. – Bind 9 (New Series). – №2. – P.129–139.

26. Venette S. J. (2003). Risk communication in a High Reliability Organization: APHS PPQ's inclusion of risk in decision making. Ann Arbor, MI: UMI Proquest Information and Learning.

27. Zimmermann E. Crises and Crises Outcomes: Towards a New Synthetic Approach [Text] / E. Zimmermann // European of Political Research. – 1979. – №7. – P.67–115.

Petrov A. M., applicant of the Department of Political Science, Faculty of Philosophy, Kyiv National University Taras Shevchenko (Ukraine, Kyiv), kosenko.dv@gmail.com

Methodology of crisis phenomena studying of social and political modernizations

The concept «crisis» from the position of qualitative characteristic of the changes of the political system of society is investigated. Some methodological approaches to the crisis phenomena studying under conditions of social and political modernization are considered. The genesis of the concept of «crisis» is studied. It is proved that the crisis is a turning point in the system functioning, where it is affected from the outside or inside.

Keywords: crisis, theory of crisis, research methods of crisis phenomena, political crisis.

* * *

УДК 323.266:316.485.26

Бадер А. В., кандидат історичних наук, доцент, директор навчально-наукового інституту історії, міжнародних відносин і соціально-політичних наук, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (Україна, Старобільськ), bader@meta.ua

Чутки як компонент інформаційної складової сучасного збройного насилля¹

З'ясовано, що застосування керованих чуток стало на сьогоднішній день провідним компонентом у інформаційній складовій збройного насилля. Встановлені основні закономірності появи та розповсюдження чуток. Проаналізовані детальні характеристики цього явища виходячи з його типології. Виявлені три основні типи чуток – «чутки-бажання», «чутки-страхіння», «агресивні чутки» та охарактеризовані особливості їх функціонування та впливу на аудиторію. Описані психологічні механізми, що використовуються у межах інформаційного протистояння та підштовхують людей до сприйняття та розповсюдження чуток. Проаналізована наявна інформація, щодо технології фабрикації та запуску чуток. Встановлено, що ця технологія заснована на природних процесах видозміни чуток під час їх розповсюдження та складається з операції вирівнювання, вип'ячування та уподібнення.

Ключові слова: збройне насилля, інформаційна складова, фабрикація та запуск чуток.

Інформаційна складова супроводжувала збройне насилля практично весь період його існування. Однак на сучасному етапі у зв'язку із якісним стрибком у розвитку засобів комунікації та видозміною самого збройного насилля, цей компонент вийшов на перший план. Під час підготовки та реалізації сучасного збройного насилля

¹ Публікація містить результати досліджень, проведених при грантовій підтримці Державного фонду фундаментальних досліджень за конкурсним проектом Ф-71.

використовується широкий арсенал інформаційного впливу на масову аудиторію, одним з провідних компонентів якого є застосування керованих чуток. На сьогоднішній день розвиток телекомунікаційних технологій дозволяє агресору запускати чутки з необхідною фабулою у віддаленому доступі, для цього навіть не потрібне фізичне перебування агентів впливу на території жертви. Зазначене підіймає вивчення закономірностей функціонування чуток у масовій свідомості на новий рівень, оскільки надає можливості вироблення ефективних засобів протидії та забезпечення інформаційної безпеки держави.

Чутки як соціальний феномен більш ніж п'ятдесят років вивчаються різними групами вчених. Основний закон функціонування чуток був виведений Г. Олпортом та Л. Постманом [1, с. 139; 2]. Психодинаміку цього явища вивчав Р. Л. Росноу [3, с. 578–591]. Причини, що підштовхують людей до розповсюдження чуток досліджували Е. Борінг, Л. Фараго [4] та Р. Кнапп [2, с. 142]. Порушення у функціонуванні одного з основних правил розповсюдження чуток досліджував російський психолог О. Кулагін [5]. Суттєво полегшує розуміння природи функціонування чуток розроблена Б. Шоном та М. Рейном теорія фреймів [6, с. 94]. Серед сучасних дослідників, які вивчали різні аспекти аналізованого феномену слід назвати Г. Почепцова [7, с. 21–27], В. Шейнова [8], А. Караяні [4], А. Ситнікова, С. Падінко та Є. Гршина [9], Д. Ольшанського [10], А. Царьова [11], В. Литвиненко [5] та Л. Климанську [12].

Центральним завданням статті є виявлення основних закономірностей функціонування керованих чуток у масовій свідомості; аналіз психологічних механізмів, що підштовхують людей до розповсюдження та сприйняття чуток; дослідження технології запуску чуток у межах підготовки та реалізації сучасного збройного насилля.

Визначень і трактувань поняття «чутки» доволі багато. Враховуючи те, що метою нашого дослідження є вивчення чуток як компоненту інформаційної складової збройного насилля, а отже невід'ємної частини інформаційних війн та психологічних операцій, нас, у першу чергу, будуть цікавити соціально-психологічні трактування категорії «чутки». Виходячи із зазначених позицій чутки визначають як – масове явище міжособистісного обміну спотвореною, емоційно забарвленою інформацією. Найчастіше чутки виникають при відсутності повної та достовірної інформації з будь-яких важливих для людей питань. У дещо іншому, однак також розповсюдженому соціально-психологічному трактуванні, чутки – це специфічний вид міжособистісної комунікації, у процесі якої сюжет до певної міри висвітлює реальні чи вигадані події та стає надбанням великої дифузної аудиторії [10, с. 276].

На наш погляд, для більш ґрунтовного розуміння природи чуток необхідним є виявити їхні одиниці або елементи. Провідними елементами, що лежать в основі появи чуток слід назвати героїв та екстраординарні події [2]. Герой може бути «своїм» чи «чужим», агресором чи жертвою, генієм чи ідіотом. Однак його особистість повинна бути соціально значущою, виступати своєрідним соціальним індикатором, поєднувати явне і приховане, відоме і таємне. Подія, що стає основою для появи чуток повинна виявляти приховану сферу